

КАРАЦИЋ

ЛИСТ ЗА СРПСКИ НАРОДНИ ЖИВОТ, ОБИЧАЈЕ И ПРЕДАЊЕ

ИЗДАЈЕ И УРЕЂЕЈЕ

ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋ

ПРОФ. УЧИТЕЉ. ШКОЛЕ

БРОЈ 4.

У Алексинцу, Априла 1900.

ГОД. II

Старинско црквено певање¹⁾

Познато је да је наш народ усменом својом традицијом с колена на колено сачувао много којешта од старих времена. Негде сам у књигама својим имао прилике да се на народно памћење позовем чак и за питање о староме српском изговарању словенског црквеног језика. Народ, заиста, и данас на многим местима пева не данашњим црквеним изговором већ оним којим се наша црква служила пре непуних двеста година и раније.

У томе доказу старине текста налази се доказ и за старину још нечега, без сумње не мање знатног, а то је мелодија. Откуда она мелодија, којом народ и сад пева те црквене песме? Кад се сачувао старински изговор, различит од данашњега, може бити још из старе државе, без сумње се и у мелодији сачувала стара традиција, српска или византијска. Та традиција не мора бити лепа; не мора бити достојна обнове или подражавања у данашње време. С тога гледишта се не треба за овим стварима заносити. Али та традиција пре него што угине (а угинути мора), треба да се забележи, види,

1) Са највећом радошћу и благодарношћу поздравља уредништво „Караџића“ сарадњу данас највећег српског књижевника г. Стојана Новаковића који овим чини највећу част и одликовање нашем скромном предузећу). (Уредништво „Караџића“).

позна. У њојзи је такође зрнце грађе, које може негде некоме помоћи да позна целокупни живот нашега народа у прошлости.

Византијско црквено певање све више дражи радозналост археолога. На овогодишњој свечаној седници Рускога Археолошког Института у Цариграду (27. фебруара) држао је г. Тибо (Thibaud) говор о старом црквеном певању у Византинаца и у Словена, и, по белешкама старих рукописа, певањем вештих људи, показао је две црквене песме, како су се, по његовом истраживању, у старо време певале. Кад смо их слушали чинило нам се да оне ванредно личе на општи карактер наших народних црквених мелодија, колико смо имали прилике познати их.

Француски католички калуђери овамо на Истоку, руковођени горе поменутиим археолошким интересом, истражују по Сирији и по осталој Малој Азији у живој традицији старинских црквених општина старо црквено певање. Претпоставља се да је тамошњим црквеним општинама учитељ била средњевековна Византија и да се у онамошњем живом предању певачком још може наћи белег некадашњег учитеља, може бити незнатно промењен. Наука се довија и тражи средства у свачем, да докучи истину, и што је сакривенија или што изгледа недостижнија та истина, живља је жеља да се изнађе и објави у пуној својој светлости.

Не би ли и у нас могли знаоци да прибележе црквене старинске мелодије што се још традиционално певају по селима у народу, онаке какве су? Прилика је за те песме најзгоднија о преславама, кад певају крстоноше. Крстоноше су могле најбоље и сачувати ове врсте традицију. Може бити да и другде још има овога традиционалног црквеног певања. Исту пажњу оно заслужује, где би се год могло поуздано наћи и утврдити чистота и старина његова. И све би то била драгоцену грађу за познање како нашег тако и византијског црквеног певања.

13. МАРТА 1900

у ЦАРИГРАДУ.

Ст. НОВАКОВИЋ.

МОРЕШКА И ТУСТИ СУДАЦ (КРАЉ) НА О. КОРЧУЛИ

(У ДАЛМАЦИЈИ).¹⁾

ПРИОПЋИО

ВИД ВУЛЕТИЋ — ВУКАСОВИЋ

Морешка се бије у граду Корчули, а тусту судац²⁾ (краљ) по селима на истом отоку (на Сињему мору)³⁾. Корчула је оток те је протурио сва времена и све владе, па нам ове двије игре спомињу пустолове (авентуристе) Средњег вијека, који су се борили проти варварима, а особито проти Африканцима, који су, као најгрђи гусари, арали села и градове на Сињему мору.

Игра је, без сумње шпањолскога постанка, а јунаци су муслимани. Уз остало нам је познато, да су се Шпањолци много борили за слободу проти Маврима. Епизода је припроста, ал ипак зламенита :

Моро, црначки краљ хоће, да уграби бијелу ђевојку, бива госпођу, робиницу. Ну је робиница заљубљена у „бијелог краља“, који је брани, па се с тога замеће кавга. У витешкој је игри различитијех фигура, те јих се игра под ударањем некијех словинскијех глзбила.

Ово су фигуре :

1. Сфида. — 2. Руђеро. — 3. Морешка. — 4. Финта. — 5. Морo i n d e n t r o (Моро унутра). — 6. Парипић. — 7. Криж. — 8. Спањолета. — 9. Руђер де forivia.

Ево и дотичнога разговора у морешки :

Морешка.

Була, Моро, Отмановић и Осман.

Була.

Остав ме се молбе твоје
неплодне су цић разлога,
јер липости ове моје
љуби други, а ја другога.

Слатки Османе, брате мили,
да би видио сада, како
тужно срце моје цвили
ради тебе, добро свако !

*

Моја миса' сваколика

ти си покој мој највећи,
ти ма утјеха ти ма дика
у садашњој тој несрећи.

С'вим да гвожђе прем немило
околило је руке моје,
срце моје у твоѐ крило,
а твоје је у крило моје.

*

Слободом се дичит драгом
сужња овако ја не могу,
ал с љубави твојом благом
дичит ћу се по разлогу,

1) Види *Vienna* год. 1890. бр. 46., 47., 49. — Музика још није нигдје објело дањена а у *Vienci* су и слике.

2) Претили судац јер суди тобоже само о месојеђама.

3) Сиње море — Јадранско море.

носит ћу те у срце моје,
докле будем обдисати....

М о р о.

Већ пристани о госпоје,
тужбе твоје нарицати.
Доста си се истужила
ал на сврху сад одлучи
бити драга моја вила,
будућ да си у мојој руци.
Нек те дође сад отети
твој примили, твој храбрени,
драги узрок твоје памети,
сад из снажне руке мени.

*

Велика је мука моја
чут гди мога противника
прид моје очи липост твоја
зове, да је своја дика.
Ах, за љубав, ку ти ја носим,
драга вило, срце моје,
све ово трпим, све подносим
рад липости миле твоје.

Б у л а.

Кад сам теби тако мила,
једну милост дат не стиди....

М о р о.

Све, што хоћеш, драга вило,
Без обзира заповиди.

Б у л а.

Кад достојну те милости
ти ме хоћеш учинити,
да пристану моје жалости,
пристани ме већ љубити.

*

Јер ми већу муку даје
љубав твоја, мен' немила
нег' веруга већ која је
руке моје уморила....

М о р о.

Све се надах, ајмех, муке
чут не ово, ах, немила,
будућ да си у моје руке,
ту си милост имат хтила?
Оставит те не, не, нећу,

ни не љубит не, не могу
неизмирну дакле твоју
љубит липост по разлогу.

*

Питај дакле све, што хоћеш,
још краљевство оца мога,
све од мене ухват можеш,
драга вило, осим тога
Немој дакле срце твоје
тврдо имат мени прама....
Ал, што би? Каâ војска ово је?
(Дође бијели с војском)

О т м а н.

Отмановић страха нема!

Б и л е л и.

Брез поштења и без части
не уздај се у десницу,
на издају хтио си украсти
мучећ моју виреницу?

*

Гди је витешко твоје поштење,
гди је храбрено твоје јунаштво,
како опаки имо си смење,
поставит је у сужањство?

Б и л е л и.

Спомени се да се дилим
с војском мојом с двора мога,
за стећ вилу, ку и твоим крилим
видим сужњу без разлога,
ну 'е поврати и право је,
Арапине, мени сада!

М о р о

Устрпљенство даје моје
срце у теби ал не нада.
Цијениш, да ћу 'е повратити
у твоје руке? ја никако;
пр' ја ћу главу изгубити.

Б у л а

(Арапине, смење опако)

Б и л е л и

Да ми није за у крв твоју
худи, грдни Арапине,
опоганит сабљу моју,

понижит с' с моѐ висине,
чинио бих, да од тебе
не нађе се већ спомене.

О т м а н

Није срчбе од потребе
Османине, слушај мене:
Н'је разлике од моје круне
с отом твојом кâ те реси,
обје јесу дике пуне,
ја цар јесам ти цар јеси.

Б и ј е л и

Поред мојом круну твоју
смиш поставит, грдни Арапе?
Мене с тобом ки ти у боју
мнократ узам ноге запе?
Мене који свитом влада,
никогар се који не бојим
од истока до запада
поклон свита који достојим?

М о р о

Ах, не могу већ трпити
Османине, смење твоје
Ради дакле.

Б и ј е л и

. Сад бранити
величанство ход' те моје.

Б у л а

Немој, немој, ти Османе,
стављати се на пригоду,
за скратити твоје дане,
што било б' за му незгоду.
За да дакле већ пристану
ваше срчбе љуте толи,
ја ћу смртну примит рану
бритка мача горке боли.

М о р о

Утажи се, драга вило,
не ће истина бити вику,
не бих могао мртву у крило
видит тебе моју дику.

Б у л а

Ти ме дакле њему врати,
кадар смрт те труди моја,

јер ми с тобом дни трајати
најгора је мâ невоја
Јер прије бих смрт обрала
нег' тву љубав ку ја нећу

Б и ј е л и

На оружје, дружбо остала,
Прам Арапу њој мрзећу!
Да поштење видиш моје,
кô велико царство даје,
сад витезе скупи твоје
трпећ трудне рати ваје.

М о р о

С добре воље, о витеже,
за стећ вилу, бој ћу бити

(з а ј е д н о)

Вила, кâ ми срце стеже,
огањ мили племенити,
с добре воље, о витеже,
приправан сам за добити.

Прије шпањолете при-
ступи була и рече:

Чин'те веће, да пристану,
о витези, ваше рати,
кê ми у срцу чине рану,
а из оч'ју крв ливати . . .

М о р о

Дочим годир моје руке
моћ узбудем снажно владат,
њем' ћу веће дават муке,
прије нег' тебе, вило, придат.

Б и ј е л и

Ал поразом, ал сужањством
штете теби хоће бити,
силом мојом и храбреном
хоћеш ми је повратити.

О в ђ е с е б и ј у ј о ш с н а ж -
н и ј е .

Б и ј е л и

Изгубио си, изгубио
Арапине, све твоѐ дике,

а сад си се подложио
бит ми сужањ по све вике,

М о р о

Ово оружје моје бојно,
које руке мо'е притеже,
придајем ти добровољно
с твојом булом, о витеже!

Б у л а

Драга душо, срце моје,

за ким младост моја вене,
прими за дар вире твоје,
прими за дар вирну мене.

Б и ј е л и

А ови цјелов нека буде
мила утјеха за мо'е труде.

* * *

Краљ је сеоски (Претили судац) игра, те наличи морешки, али је простија. О тому сељани имају и статут на нашем језику, чаковскијем дијалектом. Никола Ђе Остојић у своме дјелу (*Compendio storico dell' isola di Curzola — Zara tip. di G. Woditzka 1878*) овако о реченој игри на стр. 23—24.: —

Ни из далека нећемо да измишљамо каквијех бајака, но ћемо само напоменути пријатељима древнијих ствари обичај, што је увријежен на отоку од давнијех давнина, т.ј. обичај сеоскијех краљева, чије краљевање иза туђијех владавина, које су слиједиле једна за другом, само траје о покладама (о месопусту). Имало је Блато краља, па га и дан данашњи готово сваке године обнавља Зрново и Пупнат.

Ова прилика краља постаје по избору и подложен је установу, а не зна читати, па нити може имати каква извањскога обиљежја краљевске части, осим штапа, а то је зламење заповједи, па држим да би се у старо доба на њ натакла сјекира, као што су је носили римски литори (?!). Овакијех се је сјекира ископало неколико изпод резвалина древнијех зграда (?!).

У пратњи су јали у краљевој свити: краљевски канцелијер, два суца, већи и мањи подворник или паж тако звани кадет па војска од 20—30 војника, а на челу јој капетан

Сви ће испод дипалâ уз бубањ и под барјаком да прате краља о благоданима на мису (литургију), а по миси је пред црквом испред краља, канћелијера и испред судаца плес, прозван М о ш т р а.

Споменути се плес игра или бије и по осталијем селима на отоку Корчули, а то је нека врста пиричке игре што је описао велеучени г. Петар Нижетић (*Nisiteo*).¹⁾ те јој је постанак у Старој Грчкој, па се потпуно односи на описани плес (?!). Кад се доврши плес, онда се сијече вољу глава, па се одмах готови месо и постави се софра у особиту стану за краља и за свиту му. Није куд камо да краљ очекује краљевштине јали да њâ²⁾ но треба да је од имућне обитељи, јер кад се све-

1) *La Dalmazia*, књижевни лист број 13. год. 1846.

2) Даће су као у Херцег-Босни десетиња.

чано прикаже, ваља, да почасте тај читав двор, а дворницима је у дужности, да прате краља из дома и у дом.

Краљевско владање траје од водокрста до чисте сриједи, па ти он у то вријеме суди сваки мјесни случај, што засјеца у властито право, баш ако то није под притужбом. Постављена власт трпи, баш као да то и нијесу обичаји, а ту пак није ни најмање штете јавној управи.

Године 1852. био је изабран у Пуцнату за краља њеки, Влашић, па се приказао претору Dr. Ивану Доминису (Господнетићу) и кад му је рекао, ко је и што је, потражити ће у њега, како је то обичај, ланце, а да би педепсао ко то заслужује. Претур (судија), који није нинајмање знао за овај обичај, позове перовоћу Тому Иванишевића, те му нареди да одмах пошаље по лијечника, и да чини онога човјека, који је пред њиме повести у болницу (лудницу). — Иванишевић се је устручавао, да то уради а кад му је претур казао разлог, одмах ће на то: — „Овај се човјек на вара, нити је шенуо памети!“ — „Дакле онда ја нијесам при себи?“ зачуђено ће претур. — Перовоћа ће му сад потанко испричати, што су ти краљеви онако по обичају. — На то ти претур узмакне раменима, па да не крњи и он права, што су га пређашњи судије подали, нареди, да се оному човјеку предаду ланци (синцири). —

Ето зову дотичнијех музикалних мотива морешке што ми их је добротиво приопћио (како то народ удара) г. Јосип Свобода, учитељ музике у граду Корчули:

Sfida (40)



Народно предање о местима



Фелдварац (у Бачкој). Име овога села ново је, помађарено. Старо и право име му је Земљоград, те је од тога начињено ново, мађарско име „Földvár“ („fold“ значи земља, а „vár“ град). Мађарском „фелдвар“ додао је народ српски наставак — „ац“, те је постало садашње име „Фелдварац.“ О Земљограду по коме је ово село и добило своје прво име, знам ово: Још као дечко сећам се, да су постојале неке рушевине града, зидови чији били су од слабог материјала, од земљаног набоја, а око града дуги и велики земљани оклопи, ровови и грудобрани. Народ зове те рушевине „Земљоград“. Оне су биле код саме уставе („шлајс“) прокопа (канала) франц Јосифова, који прокопан средином бачке, сече је на две поле (горњу и доњу Бачку) и везује две велике реке Дунав (код Бездана) и Тису (код Фелдварца, где је ушће тог канала). Постоји народно предање, да су код Земљограда вођене љуте битке за време турске владавине угарском, и да је тај град бранио улазак Турцима из Баната преко Тисе у Бачку.¹⁾ Да ли те рушевине и сад постоје или их

1) На четврт сата од Фелдварца на путу ка старом (српском) Бечеју има једна повећа хумка, која носи име „Кoштаница“. Вели се, да су и ту били љути бојеви са турцима (1848|49 г. и са мађарима) и оа је то име дошло од силних костију, око ње.

је зуб времена сравнио са земљом, није ми познато, јер нисам већ 10 година био у свом месту рођења.

Сада у Фелдварцу има 6000 становника, од којих су 3500 Мађара и 2500 Срба. Мађари (потоњи досељеници) су, дакле, бројно у већини, али су Срби по иметку и богатству и сад јачи од њих. У Фелдварцу постоје две српске народне школе, српска читаоница и српска заљорадничка задруга. Ив. Иванић

Лисолај. — Лисолај је село у Битољској кази, на 2—2½ ч. идући пут Крушева.

Некада, људи не памте; али се прича, да је у овом селу била страшна морија, куга, чума или тако што год. Од те напасти несуд могли никако да се избаве, него је свет нагло умирао, и кад то неје престало, они су почели да напуштају село, и тако га сви напусте, па и стоку су отерали са собом, а и пси и мачке разбегну се одатле, сем једног пса, који је био лис. Кад су после људи пролазили поред села, само су чули како лисо лаје, отуда и Лисолај.

Прибележио
Сп. Радивојевић

Битољ.

„Пчелињак“ („Челињак“), мало брдо код Лешнице. Кад је Вида сазидала град на Видојевици, она је донела разних домаћих животиња и у граду их држала и неговала. Тако је имала и рој пчела; али једнога дана „утекну“ јој пчеле¹⁾. Неколико пута их је она натраг доносила, али су оне увек бегале; најзад се и њој досади да их непрестано враћа, па их намести овде и тако се пчеле „стане“ (умире, нису више бегале), с тога се и ово место зове „челињак.“ Истина је да и сад овде има доста пчела у дупљама великих липа, којих има преко стотине.

„Ћетеништа“.²⁾ Нестане једанпут Тројану платна па да би могао правити одело својим војницима, науми да сеје ыетен (лан). Ходао је свуд околу да нађе место, али му се нигде не допадне. Најзад намисли да пусти сокола, па где он падне, да у тој њиви посеје ыетен; тако и уради, пусти сокола и соко је дуго летео по ваздуху, па најзад падне на једну велику трешњу у овој њиви. Тројан онда дође својницима овде и својом руком посеје ыетен; отуда је и остало име овој градини.

„Мандића вир“ (једна велика јама у „дубоком потоку“ на Видојевици). Причају да је у Тројана био неки чобанин, што му је чувао козе. Он се звао Мандић. Једнога дана, кад је Ман-

1) И сад се код нас дешава да рој „побегне“ т. ј. остави кошницу, па оде у какво шупље дрво.

2) „Ћетеништа“ су једна повелика градина испод Видојевице, а са три стране додирује их река Лешница.

дић, као и обично, ишао за козама по Видојевици, испадну пред њега курјаци и све му козе подаве, само се он спасе. Кад је дошао Тројану и казао му шта је било, Тројан се ражљути, докопа Мандића и бацн га у ову јаму, коју сада зову „Мандића вир.“

Чобани верују да је се Мандић повукодлачио и да лети кад је кишно време излази из вира и плаши чобане. Често се лети деси да понеки чобани у сред дана дојури сав блед у Лешницу; на питање шта му је, одговара да га је Мандић јурио.

Лешница

8 јула 1999 г.

Записао

Марко М. Исаковић



Српске народне клетве

(из Пореча-Македоније.)

1. Натема те натема. —
2. Натема ти злото. —
3. Ајар да но видиш. —
4. Да не прокопсаш. —
5. Да питаш да се раниш. —
6. Господ да ми ти дајет краста и орлои нокти.
7. Да не станеш. —
8. Челата да ти пукнат. —
9. Душата место да ти не најет. —
10. Ни да омажиш ни да ожениш. —
11. Велигден (или неки други празник) да го не дочекаш.
12. Стоката да ја не ћердошеш. —
13. Господ да ми ти судит. —
14. Од ђаволот да го најеш. —
15. Да би треснал треснатику. —
16. Крв да ми прскаш на бајрам. —
17. Нишан да ти се не најет. —
18. Да прокопсаш како Јанкула на Косо'о.

Манастирец-Пореч, 18. Јануара 1900.г.

Прибележио

Антоније Тодоровић

учитељ



Српске народне загоњетке

(из Прилипа-Турска).

— Побележио Точак.—

- 1) Бел пикни го црвен извај го. — Чеп на винском бурету.
 - 2) Викна Вида од Орида : од пците не бранете ме, од ко-кошките бранете ме. — Црв.
 - 3) Врз кучка низ леска. — Соалка (чунак).
 - 4) Долг Тодор без коски. — Чад (дим).
 - 5) Еђупка (циганка) се чекори, еђуптин (циганин) се то-пори. — Црепна и вршник.
 - 6) Еже, меже, тутун еже, каж'ам ти го не го знајиш. — Еж.
 - 7) Жолти прасци в'тиња лежат. — Расол (купус).
 - 8) Имав едно магаре сета слама ми ја изеде г... не ми остра. — Кош.
 - 9) Кусо прасе, по рид пасе. — Брич.
 - 10) Кусо, кусо кундале, на грамада седеше, живо месо тр-гаше. — Дете на боска.
 - 11) Лута кучка в'гори лајит. — Секира.
 - 12) Лута кучка в'тланик лежит. — Киселина (оцат).
 - 13) На врв бука два клајинца. — Очи.
 - 14) На врв бука соленик. — Нос.
 - 15) Полна црква ђачиња. — Заби.
 - 16) Партала ђупка, дувна ветро и се виде г... — Кокошка.
 - 17) Рикна вол во темен дол ; чуја лисиците, напрчија опа-шките. — Тапан.
 - 18) Фи угоре, фи удолу, с'ви гла̂ — пдојса (црче). — Искра.
 - 19) Црвен прч в' пештера лежи. — Јазик.
 - 20) Четири сестри се бркат, не можат да се втасат. — Елемија
 - 21) Четири браћа в' еден гроб лежат. — Јадка од орев.
- 23 фебруара 1900 године
у Битољу.



СРПСКИ НАРОДНИ ОБИЧАЈИ О УСКРСУ У СЛАВОНИЈИ.

1.) НА УСКРС.

Некад је био обичај (особито по сели). да свако чељаде кад пође на васкресеније (ускршње јутарње) понесе у марамици

1—2 црвена или шарена јајета, те их дарује попи о целивању. На тај су начин знали сеоски попови до 2 корпе јаја добити, с којима ни сам није знао што да отпочне, него их је — наравно морао делити опет међу млађе своје. Данас је то већим делом престало. У место јаја дели се у тас по новчић, но нађе се по гдекоја баба, да да и новчић и јаје. После јутрења зађу деца по кућама па честитају ускрс, а домаћице им дају по црвено јаје, буздован (плетеница од теста са уметнутим црвеним јајетом), а по варошима и по неки новчић. У неким кућама одмах после јутрења, а у неким тек пред ручак куца се старешина кућни са осталом кућном чељади с црвеним јајима поздрављајући ју са „Христос воскрес“! а она њему одздрављају са „воистину воскрес“! Деца се играју сва три дана ускрса јајима.

После подне изилазе жене на гробље и ту по гробовима својих покојника међу црвена јаја говорећи тада „Христос воскрес“!

Међутим се момци скупе гдегод у хладу и оштрим ножићима шарају јаја, којима ће даривати девојке. Момци, који не знају сами шарати, плаћају другима, што им шарају. И девојке дају шарати јаја, што ће их момцима давати. По варошима дају девојке јаја чак столарима, да им их политирају. Има баш прaviх вештака у шарању јаја. У Осеку сам познавао такву двојицу: неког Тому Страјнића и пок. Илију Болманца. Знали су, шарати: распјатије и ускрс Христов, српски грб, разне звезде, гранчице са цветићима и лишћем, а уз то још и разне натписе као: Христос воскрес! годину, име и презиме (цело или само почетна слова) и т. д. Најобичнији натпис на јајима, што га девојке дају момцима, је овај: „Христос воскрес драги мој, поздрављам ти празник твој, ти не гледај ово јаје већ ти гледај ко ти даје.“ Испод тога је било написано име девојке и година. Виђао сам јаја старих по 10—15 година. Већ су сасвим учмала, али боја и шара није издала.

2.) ВОДЕНИ ПОНЕДЕЉАК

Воденим понедељником назива се други дан ускрса. Момци који су тога дана уранили те били на јутрењи, мотре у цркви, који момак и девојка није на јутрењи, па одмах после целивања оду једној кући момачкој, награбе у какав суд воде те зађу од куће до куће оних момака и девојака, којих не беше на јутрењу и поливају их водом из бокала или другог којег мањег суда. И Бож' помози, ако их нађу у кући: тада сретно пролазе, јер их поливају с мало воде, да се кућа много не кваси. Ал' тешко њима, ако их нађу гдегод на дворишту. Тада их знаду поливати из ведро. Данас се оваке шале из санитетских обзира забрањују, јер су момци кадкад умели многога до голе коже по-

лити. Овај обичај постоји од заманде у Осеку. Дал' га још где има, не знам.

О том обичају сачувано је у Осеку ово предање:

Пре 80—90 година било је у Осеку врло много Срба — трговаца. Неки трговац, Нешковић, први комшија уз цркву, не дође једаред на јутрење други дан ускрса. Трговци, који су били на јутрењи, отправе до четири друга до Нешковића да га полију. Кад ови у кућу, а Нешковић се још по кревету ваљушка, не знајући, каква ће га беда снаћи. Не хотећи ови, да кваре собу водом, пограбе чаршав са Нешковићем, понеше га из собе да га баце у реку Драву која није баш јако далеко од куће Нешковићеве. Нешковића стаде дрека, и кад виде да се ови не шале, обећа, да ће у цркву на часну трпезу купити четири чирака, само да га на миру оставе. Ово умилостиви трговце и мапуше га се, али наскоро на часној трпези засјаше чираци (посребрени), који су и данас украс цркве осечке. После је Нешковић добро пазио, да не заспи на водени понедељак.

3) МЛАДИ УСКРС

И на млади ускрс домаћице бојадишу јаја, да их деци деле. Понека побожна бака донесе и у цркву, да га да попи. Веле, да се ускршња јаја једу до младог ускрса; после тог дана већ нису добра за јело. У неким селима око Осека излази се на млади ускрс на гробље с литијом, те свештеник прелива и прекађује гробље. У Четину је обичај, да кад се с литијом изиђе на гробље, свештеник најпре учини општи спомен свима мртвима, по том скине свештеничко одјејаније са себе, те седне где у хлад са домаћинима и присмаче јаја, суха меса (обарена), и гутне који гутљај ракије или вина, што су домаћице на гробље изнеле. Па кад се овако напитао и ухватио души места, заређа од гроба до гроба те их прелива, добијајући у име награде по 10—20 новчића за сваки прелив. Преливање зна да траје по 2—3 сата. Кад је с преливањем готов, наново се попа облачи у цело свештеничко одјејаније и с литијом и народом враћа у цркву.

Осек.

ЛАЗАР БОГДАНОВИЋ.



СИТНЕ БЕЛЕШКЕ

СРПСКЕ НАР. ПРАЗНОВЕРИЦЕ

1. Кад жена роди поп јој свети воду и у ту воду треба да спусти три угљена да би породиља имала млека. —
2. О вампиру се прича ово: онај се само повампири (појавпери) кога ђаво попиша. —
3. Турчин који не окуси свињеће месо мора после смрти да се претвори у дивљу свињу. За доказ овога причају да су нашли свињу и на нози јој прстен.

4. Не треба девојку у простој години испросити а у преступној узети.

5. Кад иду стројници да просе девојку онда они окрећу гламње на огњишту код куће девојкине да би се и људима окренула памет те да девојку даду.

6. При венчању обичај је да младожења и невеста одвежу подвеске на чарапама.

7. Кад огањ не гори на огњишту веле да то слуги на сиротињу.

8. Кад на огњишту не гори огањ онда укућани коре домаћицу речима: Ђе товариме ли? (То значи: хоћемо ли да се селимо).

Манастирец (Пореч—Македонија), 18 Јан. 1900 г.

Прибележио Антоније Тодоровић учит.

ПРИКАЗИ

Из седнице Књижевног одбора „Матице Српске“ 17 фебр. 1900. у Н. Саду.

Реферат члана Књ. Одбора Тих. Остојића о рукопису: „Српске народне пјесме (женске) у срцу Славоније (околни пожешкој и пакрачкој) сакупио Милан Обрадовић

Референт замера скупљачу што у предговору „мало има стварнога а много одушевљених али површних фраза о нашим народним песмама, а добро би било да нас је опширније известио и поименце навео, у којим местима је прибрани ове пјесме, од којих лица, у којим приликама се оне певају, дакле о средини и животу ове појесије“. Референт тражи уз женске пјесме и мелодију, јер се мелодија и текст лирских народних песама у народу нигда не деле и не живе за себе.“

„Несистематско пословање око скупљања наше традиционалне књижевности већ је загрдило. Даћају се на своју руку скупљања песама и они који ни појма немају што се до њих на том пољу радило. Ево видимо г. О. чак и критикује својега предходника у Славонији, пок. Ђ. Рајковића, а није нашао за вредно да види шта је код њега штампао. Ако Рајковићева збирка и има својих недостатака, они се могу разумети 1869-те године, и опростити; теже се то може код ове која се јавља крајем XIX века, када и код Срба разумевање фолклора треба да је много веће. Тако се догађа у нашој књижевности, да се по десет пута штампају веома лоши варијанти једнога мотива, да се штампа бенетање и ђаскање каке сеоске ђурке а и не зна се за дивно певање какве даровите певачице, да се на један крај наваде скупљачи те црпу и мутљаг народне појесије, док у другом крају није ни скоруп скинут. Зато ми и поред толико штампана материјала још немамо јасне слике наше

народне појесије у појединим крајевима. И так ће бити све дотле, док прибирање, обрађивање и издавање фолклора не узме у своје руке које научно или књижевно друштво, које има за тај посао и материјалних средстава и стручних људи. Данас при скупљању и штампању народних песама не треба да нас руководе само естетички и национални обзир, него пре свега научни. Колико је требало учинити за уметност и националност нашу, већ је учињено Вуковим збиркама. Сумњам да ће се боље што моћи скупити на гомилу. Али има у нашем народу још пуно интересног фолклористичког материјала за проучавање народнога духа и његових особина. Само се тај материјал мора прибрати по неком научном методу и систематски.“

Референт се подвргао мучном послу да тражи варијанте овак песама у досад штампаним збиркама. „Како су данас наше женске пјесме разастрате по часописима, збиркама, збирчицама, песмарицама, календарима, чак и политичким новинама, а нема у нашој књижевности ни онаквог библиографског прегледа каки је изradio Пољак Цишевски у часопису Wisli, а камо ли каквога регистра по мотивима то је овај посао веома тежак.“

Реф. не препоручује збирку О. за штампање. Али она има ипак своју вредност. Она је докуменат, не баш Бог зна како тачан, али је тек докуменат о том, како се у Славонији у околини Пакраца и Пожеге пева и који мотиви се тамо држе. Ових 207 песама могу бити за фолклористу веома интересне и за науку од користи.“

Реф. је тога уверења, „да се и Матица мора бавити етнографским студијама. Ако ништа друго, она треба систематски да прибрани и критички објављује фолклор наших крајева

Срба у Угарској, Славонији и Хрватској. Међу предлозима за реформу Матичина рада и њених издања има један и о том,

„Надајући се да ће се предлог тај о скупљању фолклора пречисти“, рефер. предлаже, „да се ова збирка откупи али не за штампање, него да стоји у књижници Матичиној у засебном одељењу као рукопис и као део будуће велике збирке народних умотворина. Из те велике збирке ће се тек редиговати критичка издања народних песама.“

Прима се.

Гласник земаљског музеја у Босни и Херцеговини. Уредник Коста Херман. XII; 1900. 1. — Сарајево. Земаљска Штампарија 1900. Стр. 159. — Изашла је прва свеска овога Гласника за ову годину са овим садржајем; Дукљанска краљевина, пише Др. Ф. М. (свршетак); — Прилози народној медицини из Босне, написао Др. Јосип Прајндлебергер; — Старе црквене рушевине у Албанији пише Теодор Ипен; — Градине на врелу Раме прозорског котара, приопћно, Вејсил Турчић; — Народна медицина на полутоку Пељешцу у Далмацији, написао Др. Оскар Ховорка пл. Здерас — Различито. У овој последњој рубрици су: једанаести археолошки конгресу у Кијеву и Орнитолошки састанак у Сарајеву од 25 до 29 септембра 1899 г. — Из извештаја о једанаестом археолошком конгресу у Кијеву који је држан од 1. до 20 августа прошле године видимо ово што се односи на српске земље: 2. августа отпочеле су седнице конгреса по групама, а као први говорници ступили су на трибину изасланици босанско-херцеговачког музеја у Сарајеву, дворски саветник Коста Херман и музејски кустос Др. Ђиро Трухелка. Реферат музејског директора Хермана о нашим средњовековним споменицима, о срећцима и натписима, на руском језику, у велико је занимао слушаоце, те је изазвао професоре Н. В. Покровског и А. Ј. Маркевића, да упозоре на неке споменике у Русији, који показују сличност са нашим стећцима. — После тога је Др. Трухелка, на француском језику, реферисао о нашим преисториским споменицима у Босни и Херцеговини. — Другога дана говорио је саветник Херман о римском утврђеном логору у Могорелу крај Мостара. — Сви ови реферати осветљени су низом слика које су поклоњене царском археолошком друштву у Москви, а члановима конгреса раздељени су албуми најзнаменитијих преисториских споменика и најживописнијих крајева Босне и Херцеговине. — У универзитетској згради

приредио је одбор изложбу преисториских старина из Русије; нарочито из Украјине. Од оних старина за нас су од важности особито оне, које доказују да је и у јужној Русији управо као и у нас био у преисторијско доба доста знаменит утицај грчке културе. — Овде је била изложена и збирка бронзаних предмета, које су 1898 г. код села Патели у Македонији ископали чланови руске археолошке комисије у Цариграду. Т.

Dr. J. Hunziker, Das Schweizerhaus nach seinen landschaftl. Formen und seiner geschichtl. Entwicklung. Aarau 1900, 8, XII + 240. Цена 12 фр. Ово дело, плод дугогодишњег рада, излаже различите типове швајцарских кућа, као и њихов историјски развитак. Овај први одељак, украшен са 331 сликом, има за предмет етнолошко истраживање о кући у Валису. Доцније свеске обухватиће и остале швајцарске покрајине, а девета, завршна, имаће укупни преглед срећеног богатог материјала етнолошких истраживања о швајцарској кући и њеном простирању. П.

Die Trepanation bei den Serben. Ein ethnologischer Beitrag von Prof. Dr. Sima Trojanović. München 1900.

На овај рад побудио је писца проф. Јов. Ранке, у кога је г. Тројановић нарочито изучавао антропологију и етнографију.

У Старој Србији и Албанији још је очуван стародавни обичај, да се тестерицом отвара (трепанира) лобања. Овај обичај зове се трапање, трапанање, шароњање (трепанација). Операција се врши при спољашњим повредама главе, добивеним у ратовима и међусобицама, нарочито услед крвне освете. Други је узрок у предању и празноверици, да се трепанацијом лече извесне болести, као невралгија, лудило, жестока главобоља, запаљење мозга. Ово се верује и у Црној Гори. У Херцеговини, Црној Гори и Албанији врше трепанацију обични људи из народа, који се зову „медици“ или „доктори“. Овај је посао у Црној Гори наслеђан у извесним породицама, Шу сада је забрањена ова врста операције у Црној Гори. Пређе је владао овај обичај и код Кривошија и Бокеља. У Србији, према пишчеву распитивању, не беше тога обичаја; исто тако не може се поуздано тврдити ни за Босну.

Трепанација се врши великим тестерастим оруђем, које се зове трапао, или шара (арбанашки значи шара — тестера). То је челична цев на крају зупчаста. Награда за посао зове се берберина или берберија, До сада се није знало за ову операцију код Срба и Арбанаса, ма да је била позната у ваневропских народа н. пр. Кабила у Африци. Срби и Арбанаси можда су једини на европском копну, који то

још врше. Вероватно је, да су Срби примили овај обичај од Арбанаса, који су га опет на— следили од старих Илира Ови су га, по свој прилици, примили од старих Јелина, који су били вештаци у овој хирургијској операцији. Проврћивање људских лубања беше у обичају још за каменог доба, као што сведоче

трепанисане лобање нађене у пећинама, гробовима, долмама у Француској, Португалији Чешкој.

Уверени смо, да ће г. писац обогатити, антропологију и етнологију још многим, лепим редовима, као што је горњи. П. М. И.



ГЛАСНИК

— Из „Извештаја о раду Српске Краљ. Академије у 1899. години.“ који је штампан у 58 бр. „Српских Новина“ за ову годину вадимо ово што је од интереса за читаоце „Караџића“:

а) Рад лексикографског одсека био је у два правца: исписивање речи из књига српске новије књижевности, и купљење речи по народу.

По првом послу означавање су речи у 130 књига (1830 таб.) и исписано је 75.057 мистића, што са пређашњум износи свега 263,211. На означавању речи у књигама радило је осам лица, а ра исписивању, сређивању и убацивању шеснаест.

Позиву за купљење речи одазвала су се 58 скупљача са 49.150 речи из живог народног говора. Највише је речи из Србије и из Црне Горе (по 20.000 и нешто више), а остало из Старе Србије, Македоније Босне и Херцеговине, Далмације, Барање, Хрватске и Баната. Међу скупљачима највећи је број учитеља из свих српских крајева, па онда ученика учит. школе, професора и др. С раније добивеним збиркама има сада одсек свега 69.750 народних речи. Целокупна грађа за речник износи до сада 352.964 листића.

б) Рад у етнографском одбору иде у два правца: рад на спремању зборника српских народних песама и рад на испитивању српских села.

У првом одсеку, осем прикупљања народних песама од појединих скупљача из народа, прегледано је од почетка рада још 290 разних дела у којима су нар. умотворине објављиване (59 књига засебних

збирака, 79 година књижевних листова, 112 књига повремених издања, 20 календара и 17 других зборника). Из њих је на засебним листићима исписан садржај 1145 јуначких и већих жен. нар. песама, и означени први стихови 1015 краћих жен. нар. песама. Уз то је забележен још и знатан број других нар. умотворина. — Рукописних збирака сада има Академија 40 са 656 јуначких и 2350 женских песама; 178 нар. приповедака, 2380 пословица, 2389 загонетака и питалица, 150 подскочица а бројеница, 469 гатања и бајања и 65 описа нар. обичаја и лекарстава.

Рад на испитивању српских села настављен је по упутствима за испитивање села у Србији и осталим српским земљама, а нарочита се пажња обраћа на питања која су се студијом извештаја показала као важна. Према прикупљеном материјалу почет је рад на одређивању главних центара из којих су остали крајеви насељавани. Пришло се и изради антропогеографских карата за поједина села, и целе потпуно испитане, области. Даље је истраживан основни облик српске куће и све промене кроз које је тај облик пролазио. Сад се поглавито прибирају подаци из осталих српских покрајина, пошто је из Краљевине Србије довољно грађе добивено.

До сад је сређено 1200 описаних села, и то ове године 200, а остало раније.

— М. Б. Кордунаш јавља да је наме, — ран прикупити и у више свешчића издати све до сада штампане по савременим листовима Српске народне приповетке из своје збирке.

КАРАЦИЋ ИЗЛАЗИ У АЛЕКСИНЦУ ЈЕДАН ПУТ МЕСЕЧНО НА 1—1¹/₂ ШТАМПАНОМ ТАБАКУ, ЦЕНА МУ ЈЕ 5 ДИНАРА ГОДИШЊЕ, ПОЈЕДИНИ БРОЈЕВИ СТАЈУ 0.50 ДИН. — РУКОПИСИ СЕ НЕ ВРАЋАЈУ.

БЕОГРАД, ШТАМПАРИЈА МАТЕ ЈОВАНЕВИЋА, КНЕЗ МИХАЙЛОВА УЛ. 24.